

samk

Satakunnan ammattikorkeakoulu
Satakunta University of Applied Sciences

JENNI NEVANJOKI

Taiteen merkitys

Tekijänä ja kokijana

KUVATAITEEN TUTKINTO-OHJELMA
2024

Taiteen merkitys
Tekijänä ja kokijana

Nevanjoki, Jenni
Opinnäytetyö, AMK
Kuvataiteen koulutusohjelma
05/2024
Sivumäärä: 26

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on käsitellä taidetta; mitä taide on sekä mitä merkityksiä taiteella voi olla. Työssä tutkittiin taiteen merkitystä yleisön sekä taiteen tekijän näkökulmasta. Mikä on taiteen merkitys yksilötasolla, yhteiskunnallisella tasolla sekä mitä taiteen tekeminen merkitsee minulle kuvataiteilijana. Tekstissä käytiin läpi asioita, joita taide mahdollistaa, sekä tutkittiin taiteen syntymisen prosessia tekijän näkökulmasta.

Avainsanat: Maalaustaide, kuvataide, luovuus, taide

The meaning of art
From the perspective of the artist and the audience

Nevanjoki, Jenni
Bachelor's thesis
Bachelor of fine arts program
05/2024
Number of pages: 26

This thesis aims to examine art; what art is, and the many purposes art can serve. The purpose of art was explored through the perspective of the audience and the artist themselves. What is the meaning of art on an individual and societal level and what the creation of art means to me as an artist. The text examines the variety of things that art can enable and explores the creation process of art from the artists point of view.

Keywords: painting, fine arts, creativity, art

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	5
2 TAITEESTA	6
3 TAITEEN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS.....	8
4 TAITEEN TEKEMISESTÄ.....	12
4.1 Inspiraatio	14
4.2 Luovuus	16
4.2.1 Luova ajattelu	16
4.3 Prosessin hallinta	18
4.4 Tekniikat	20
5 LOPPUSANAT	21
LÄHTEET.....	26

1 JOHDANTO

Opinnäytetyössäni tulen tarkastelemaan taiteen merkitystä yksilötasolla sekä taiteen yhteiskunnallista merkitystä, itseäni taiteilijana, sekä analysoimaan taideetta monesta eri kulmasta. Kirjoitan opinnäytetyöni päiväkirjamaisesti, pohdiskellen ja analysoiden asioita, liikaa referoimatta tai muuttamalla kesken-eräisiäkään ajatuksia ja vastausta vailla olevia kysymyksiä. Opinnäytetyössäni tulen käsittelemään taiteellisen prosessin etenemistä.

Tulen analysoimaan omaa taiteellista työskentelyä niin toimintatapojen, kuin materiaalien, - sekä tekniikoiden käytön näkökulmasta. Mitkä menetelmät sopivat omaan työskentelyyni ja miksi? Mitkä olen kokenut itselleni sopivimmiksi toimintatavoiksi ja tekniikoiksi, ja mikä merkitys näillä on omaan taiteelliseen työskentelyyn ja tuotantoon. Tulen pohtimaan tekstissäni taiteen merkitystä yhteiskunnassamme yleisellä tasolla, mitä annettavaa taiteella on? Miksi taide on meille tärkeää? Mikä taiteen merkitys on sen kokijana, sekä taiteen tekijänä.

Pyrin kirjoituksessani analysoimaan kysymyksiä mahdollisimman tarkasti ja tavoitellen vastausta, vaikka se toisinaan voi jäädä kysymykseksi, jolle ei olekaan olemassa selkeää vastausta, tai jolle vielä etsin vastausta, tai johon en tule ikinä löytämään vastausta.

Opinnäytetyön kirjallisen osion tarkoituksena on analysoida omaa taiteilijuuttani, sekä taiteen merkitystä laajasti. Tekstini tavoitteena on avata itselleni sekä sitä kautta muille, mikä merkitys taiteella on henkilökohtaisella tasolla, sekä sitä kautta yhteiskunnallisella tasolla.

Etenen tekstin kirjoittamisessa prosessinomaisesti ja päiväkirja-tyylisesti.

Tekstissä tulen hyödyntämään tietolähteinä kirjallisuutta, jotka on merkitty lähteisiin ja joihin viitataan tekstissäni.

2 TAITEESTA

Näkisin, että taidetta on jatkuvasti ympärillämme. Sitä voi luoda ihminen, mutta myös esimerkiksi sääolosuhteet voivat tuottaa mitä ihastuttavimpia teoksia ympäristöömme ja luontoon. Maailma on täynnä taidetta, päivänkakkaran spiraalit, hämähäkin verkot, lumihiihtaleiden säkeet, kävyt ja niin edelleen. Taide ei näin ollen ole ihmisestä riippuvainen, ja sitä on ja tulee aina olemaan ilman ihmistäkin. Näin ollen taiteilijan ei kuulu yrittää oman itsensä ja ihmisenä olemisen vuoksi yrittää omistaa määritelmää taide, sillä se on ollut täällä jo ennen ihmiskunnan syntyä. Me voimme kokea sitä, nauttia siitä, ja luoda sitä. Taide merkitsee elämää, jota koemme, ja jonka kautta me tuotamme omaa taidettamme, joka lopulta on meidän kaikkien yhteistä, ja yhdessä luomaa. Marcel Duchampin sanoin, "Luova tuotos ei synny yksin taiteilijasta, vaan omalla tulkinnallaan katsoja luo yhteyden teoksen ja ulkomaailman välille ja osallistuu näin luovan teoksen syntyyn." (Griffey, 2010, s. 112)

Kun teos tuodaan yleisön eteen, siitä syntyy taidetta. Taide on jaettava, eikä sen tarvitse koskettaa samalla tavalla kaikkia. Jollekin yksi teos saattaa tuntua luotaantyöntävälle, kun taas toinen voi kokea voimakasta samaistumista ja näin ollen yhteenkuuluvuuden tunnetta. Taide on lopulta meidän jokaisen yhteistä, ja jokainen yleisön eteen tuotu teos on myös heidän tuottama teos, heidän tulkinnallaan se muuttaa olemustaan ja vaikutusvaltaansa. Taiteilija on ideoiden eteenpäin työntävä voima, ehdotusten laatija, kysyjä, pohtija, tutkija, ehdottaja.

Taiteella on valtavasti merkitystä yksilötasosta yhteiskunnalliselle tasolle. Näkisin, että taiteen tehtävä on herättää ajatuksia ja tunteita. Taide voi olla

eskapismin väline niin taiteen tekijälle, kuin taiteen kokijallekin. Taiteilija voi heittäytyä mielikuvituksen vietäväksi maalatessaan, kangas voi olla taiteilijalle tila, jossa hän voi konkretisoida oman mielikuvituksen tuottamia dystopisia maailmoja, jotka olisivat hyvinkin kaukana tästä reaali maailmasta, jota elämme. Hän voi luoda hahmoja, joita ei ole koskaan aiemmin nähty missään, kunnes niistä tulee hahmoja, jotka jokainen teoksen nähnyt, on voinut tulkita omalla tavallaan. Näin ollen katsoja pääsee mukaan taiteilijan esittämään eskapistiseen ja epärealistiseen maailmaan ja saa hetken hengähdystauon kokemastaan reaali maailmasta ja todellisuudesta. Taide voi toimia näin ollen tekijälle ja kokijalle saman eskapistisen kokemuksen kuin esimerkiksi videopelien uppoutuminen. Ihminen on aina kaivannut irtautumista, ja näinä hektisinä aikoina suoritusyhteiskunnassamme taiteella on merkittävä rooli tarjota irtautumisen kokemusta, siinä samassa, kun se voi tarjota myös samaistuttavuutta.

Samaistuttavuuden tunnetta luovat teokset ovat yksilön ja yhteiskunnan tasolla aivan äärimmäisen merkittävässä roolissa. Teoksessa samaistuttavuutta voi aiheuttaa moni tekijä, ei pelkästään aihe, vaan myös taiteilijan käden jälki, energia, joka välittyy teoksesta, värit, muodot, epätäydellisyys tai mikä tahansa tekijä. Samaistuminen teokseen luo yhteenkuuluvuuden tunnetta, vähentää irrallisuuden ja ulkopuolisuuden tunnetta ja yksinäisyyttä, ”jokin muukin kokee näin”- ajatuksen kautta. Taide tuo ihmisiä yhteen ja pienentää kuiluja välillämme. Taide lisää ymmärrystä itseään ja muita kanssaeläjiä kohtaan, sekä saattaa ihmisiä yhteen. Taide antaa ymmärrystä, ja vähentää tuomitsemista.

”Art is the physical manifestation of a mysterious human force; imagination. If it sparks your imagination or puts you in a certain mood, then you “get it”” (Lee, 2020).

Taide voi antaa ihastumisen kokemuksen kauneudellaan. Ihminen on aina ollut ihasteleva eläin. Näemme luonnossa jatkuvasti kauniita asioita, joita pysähdymme ihastelemaan. Perhoset ovat kauniita, kuten auringonlaskun maalaama taivaanranta, siinä missä jollekin ruosteinen vanha putki voi olla jollekin hätkähdyttävän kaunis patinoitunein sävyineen. Nämä värit ja muodot saavat

ihmiset pysähtymään ja ihastelemaan kauneutta. Näkisin estetiikan olevan tärkeässä roolissa taiteessa. Estetiikalle ei ole minkäänlaisia raameja, se on aina taiteilijan ja yleisön määriteltävissä, miellyttääkö teos itseään esteettisesti. Estetiikkaan toki vaikuttavat miellelyhtymät, esim. taitelija voi käyttää auringonlaskun sävyjä maalauksessaan ja näin ollen luoda miellelyhtymän yleisesti esteettisenä pidettyyn asiaan. Taiteilija voi myös luoda jotain yleisesti epäesteettisenä pidettyä asiaa, joka voi näin resonoida katsojaan kapinallisuutena, rajojen rikkomisena, ja epätäydellisyyden sekä kaunistelemattomuuden ilmaisuna, joka voi olla aivan yhtä esteettistä.

Taiteella voi ottaa kantaa yhteiskunnallisiin aiheisiin ja keskusteluihin. Taiteella voi olla vaikutusta näin ollen politiikkaan ja päätöksiin, joita teemme. Taide voi siis olla keino vaikuttaa. Taiteen ei tarvitse olla suoria kannanottoja tai yrittää edes päästä suoran poliittisen keskustelun tasolle, vaan taiteen kautta voidaan nostaa esille aiheita myös hyvin hienovaraisesti. Taiteilija voi ottaa kantaa eläintenoikeuskysymyksiin, yhdenvertaisuuteen, ilmastokriisiin, naistenoi-keuksiin tai esimerkiksi kohdistaa kritiikkiä nykyiseen hallitukseen. Taiteilija voi monin keinoin nostaa aiheita esille, jotka häntä mietityttää, joista hän on kiinnostunut ja näin herätellä katsojissa kiinnostusta aiheesta ja avata laajempaa keskustelua asian ympärillä.

3 TAITEEN YHTEISKUNNALLINEN MERKITYS

Aiemmassa kappaleessani otin keskiöön neljä mahdollista taiteen olemusta, eskapismi, samaistuttavuus, estetiikka, ja kantaaottavuus. Mikä näiden yhteiskunnallinen merkitys on?

Kun ihminen pääsee lomalle omasta reaalielämästä ja todellisuudesta, se antaa jaksamista ja henkisiä voimavaroja omaan todelliseen elämään. Voisiko taiteeseen uppoutumista verrata aurinkolomaan? Meillä on luontainen tarve irtiottoon, ja kierros taidemuseossa tai galleriassa voi antaa kokemuksen, että

olet jossain kaukana omasta reaalielämästäsi, vaikkakin kierros ei kestäisi kään yhtä pitkään kuin aurinkoloma. Voit olla tulkitsematta teosta ja vain pysähtyä nauttimaan ja kokemaan sen väreistä, muodoista ja energiasta, enempää ajattelematta. Taiteilijalle teoksen luominen voi viedä flow-tilaan; olet niin uppoutunut teokseen, että unohdat ajatella mitään arkipäiväisiä asioita. Eskapismi antaa hengähdystaukoja kaiken kiireen keskellä. Se on jaksamisen ja henkistenvoimavarojen kannalta tärkeää, ja näkisin sillä olevan vaikutusta mm. loppuun palamisten ennaltaehkäisyssä, ylipäätään elämän mielekkyydessä, sekä mielikuvituksen ruokkimisessa, joka rikastuttaa kulttuuria, katsotjaa ja luo hyvinvointia yhteiskunnallisella tasolla. Näin ollen eskapismi on yksi keino vähentää mielenterveysongelmia.

Samaistuttavuuden tuoma henkinen tuki, yhteenkuuluvuuden tunne, irrallisuuden kokemuksen kaventaminen ovat yksi merkittävimpiä tekijöitä. Yksinäisyys ja ulkopuolisuuden kokemukset ovat ihmiselle raskaita ja sairastuttavia. Jos ihminen elää pitkään kokien erillisyyden tunnetta ympäristössään, hänen kokemuksensa itsestään erilaisena ja "outona" voi kasvaa ja aiheuttaa masennusta ja ahdistusta. Taiteen keinoin, oli kyse mistä tahansa taiteenlajista kuten maalaustaiteesta, musiikista, elokuvista, performansseista, valokuvataiteesta, tai jostain muusta, ihminen voi löytää samaistumispintaa ja nähdä itseään jonkin toisen tuottamassa teoksessa. Näin ollen ihminen huomaa, ettei ole yksin ajatustensa kanssa, jokin toinen kokee myös näin.

Kyse voi olla mm. vihan tunteesta tai aggressioista, mitkä eivät itsessään ole negatiivisia tunteita vaan erittäin tärkeitä ja luonnollisia tunteita. Hallitsemattomina tunteina, jotka johtavat vahingollisiin tekoihin voimme nähdä nämä haitallisina. Kuitenkin viha kertoo vain siitä, että jokin asia on ylittänyt meidän henkilökohtaiset rajamme ja ettei se ole hyväksyttävää. Aggressioita voi purkaa monella tapaa kuten taiteen kautta, tai vaikkapa nyrkkeilysäkkiä hakkaamalla. Esim. teos voi olla aggressiivisesti latautunut, onhan sellaisia nähty jo vuosisadat, kun taiteessa katkotaan päitä ja muuta väkivaltaa. Se onkin mielenkiintoinen kysymys, voiko taiteilija purkaa itseään ja kokemuksiaan kuvaamalla väkivaltaa, vai kuuluisiko taiteilijan jarrutella itseään sen vuoksi, ettei kukaan saisi siitä yllykkeitä väkivaltaiseen tekoon? Itse näkisin, että lasten ja

nuorten aggressioiden kanavointi on etupäässä vanhempien vastuulla, eikä yksikään lapsi tai nuori katko kauloja nähdessään näin tehtävän teoksessa. Taiteilijan tehtävä on kantaa vastuu siitä mitä ilmaisee ja miten, ja taiteen esille panijoiden on kannettava moraalinen vastuu siitä, mitä arvoja teos esittää ja mikä teoksen yhteiskunnallinen merkitys on.

Estetiikan ja hyvinvoinnin välinen suhde on merkittävä. Nautimme estetiikan tarjoamista aisti-, ja tunnekokemuksista. Estetiikkaa voi löytää niin luonnosta, taiteesta, kulttuurista, musiikista, toisista ihmisistä ja itsestään. Estetiikka on yksin ihmisen hyvinvoinnin kulmakivistä. Estetiikan kautta voimme tutustua itseemme, mikä on meistä esteettistä esim. musiikissa ja miksi? Kuvataiteessa esimerkiksi abstrakteissa maalauksissa ihminen pääsee kuvittelemaan väreille merkityksiä. Usein abstrakteissa maalauksissa värit ja pinnat tuovat mieleen jotain meidän muistoistamme, värit, muodot ja pinnat voivat muistuttaa jostain aiemmasta havainnosta tai kokemuksesta. Ihminen voi vaeltaa vapaana värien, muotojen ja pinnan struktuurin ja tekstuurin vietävänä, jolloin hän saa estetiikan tuoman aisti-, ja tunnekokemuksen. Esimerkiksi sairaaloihin sijoitetut maalaukset ovat tutkitusti vaikuttaneet potilaiden viihtyvyyteen ja toimimiseen.

Ihminen usein pyrkii tekemään ympäristöstään omaa esteettistä silmää palvelevan sisustuksen ja koristuksen keinoin. Ihminen tuntee olonsa kotoisaksi ja viihtyisäksi kun ympäristö on itsensä, oman persoonan näköinen. Tämän takia kaupunkisuunnittelu on erittäin tärkeässä roolissa asukkaiden viihtyvyydessä kotikaupungissaan. Ihmiselle luonto on tärkeä paikka kaupunkiseudullakin, ja siksi kaupunkiin on hyvä säästää riittävästi luontoa, kuten vesistöä, rantoja, nurmialueita, arkkitehtuuria ja ennen kaikkea antaa kulttuurin näkyä katutaiteessa kuten graffiteissa, veistoksissa, julkisessa taiteessa, ja kaupunkilaisten itse tekemissä muutoksissa kuten aloittamalla rakkauslukkojen kiinnittämisen tiettyyn siltaan. Kaupungissa tulee olla virikkeitä ja kulttuuria matalalla kynnyksellä, joka vaikuttaa asukkaiden esteettiseen kokemukseen. Estetiikka luo yhteenkuuluvuuden tunnetta, kun sisäinen maailma ja ulkoinen maailma kohtaa. Tästä syystä olisi tärkeää, että kaupunkisuunnittelussa otettaisiin enemmän huomioon kaupunkilaisten näkemyksiä ja mentäisiin heidän tarpeensa edellä.

Esimerkkinä Helsingin Suvilahti DIY, joka on alun perin toiminut skeittiparkkina, toimii kaupunkilaisille tärkeänä kohtaamispaikkana. Parkki on rakennettu talkoovoimin, ja saanut mm. kulttuuripalkinnon. Suvilahden skeittiparkki on tärkeä paikka taiteilijoille, sillä siellä voi maalata seiniä kauttaaltaan uudestaan. Parkilla kuvataan musiikkivideoita, maalataan, liikutaan ja järjestetään kulttuuritapahtumia. Parkki on kaupunkilaisille tärkeä kulttuuri ja tapahtumapaikka, joka vetää puoleensa myös ulkomaisia rullalautailijoita. Tällä hetkellä Parkille on suunnitteilla tapahtuma/ostoskeskus, ja parkin kohtalo on auki. (MTV uutiset, 2023) Kumpi todella on tärkeämpää, yksi kaupallinen ostari lisää vai kaupunkilaisten hyvinvointia ja kulttuuria tukeva kohtaamispaikka? Asemakaavamuutos Suvilahden muokkaamisesta on mennyt läpi, mutta ostoskeskuksen rakennuspäätöstä on lykätty valitusten takia. Olisi äärimmäisen surullista, jos tämä ostos/tapahtumakeskuksen rakennuspäätös menisi läpi ja sillä jyrättäisiin jotain näin upeaa kulttuuria ja yhteisöllisyyttä. Suvilahti DIY on ympäristöestetiikkaa parhaimmillaan. Tähän lainaisin muusikko & kirjailija Seppo Lampelan lausahdusta; "toimettomat kädet ovat vaarallisimmat". (Lampela, 2023.) Mitä yhteiskunta pitää merkittömänä "puuhasteluna" onkin yhteiskunnallisesti äärimmäisen tärkeää. Jokainen iso asia, kuten suuryritykset ovat usein saaneet alkunsa juurikin "puuhastelusta". Työpajat, kulttuurintuottaminen, yhdessä tekeminen, kun ihmisellä on itselleen mielekkäitä virikkeitä pitävät hänet elämänlaatua yllä ja vaikuttaa näin suoraan rikollisuuden, sekä päihdeongelmien ehkäisyyn. Ihminen tarvitsee mielekästä tekemistä. Näkisin ettei Helsingissä ole tarvetta jyrätä tuhansilta ihmisiltä tällaista kulttuuria ja hyvinvointia tukevaa paikkaa yhden kaupallisen ostoskeskuksen vuoksi, joita löytyy pilvin pimein ihan lähietäisyydeltä. Suvilahti DIY:n kaltaista parkkia tuollaisella volyyymillä tuskin löytyy kovin monesta maastakaan. Nähtäväksi jää, jyrääkö kaupallisuus yli 900 hengen talkoovoimin rakentaman hyvinvointi-, kulttuuri-, ja kohtaamispaikan.

Kantaaottava taide on yhteiskunnassa tärkeässä roolissa. Kantaaottavalla taiteella tuemme demokratiaa, käytämme ääntämme ja oikeuksiamme mielipiteisiin ja näkemyksiin, ja voimme juuritasolla vaikuttaa suoraan tai epäsuorasti yleisön ajatuksiin. Näkisin, että taide on hyvä herättelijä, jolla voi saada aikaan

keskustelua ja keskustelujen kautta yleisö voi laajentaa omaa näkemystään ja avartaa mieltään. Poliittiset kannanotot taiteessa ovat taiteilijan väline vaikuttaa ympäristöä koskeviin poliittisiin päätöksiin. Kantaaottavuutta on esiintynyt taiteessa hyvin varhain. Suurempia keinoja toki on kirjoittaminen ja poliittiseen keskusteluun liittyminen taikka itse politiikkaan pyrkiminen, mutta emmehän me kaikki ole samasta puusta veistettyjä. Taide voi olla tekijälle kaikista mielekkäin ja ominaisin tapa ottaa kantaa. Kantaa ottavuus voi näkyä todella monin tavoin, ja jäädä hyvinkin katsojalle tulkinnanvaraiseksi, ja jopa huomaamattomaksi. Mitä merkitsevät alastomuus teoksessa, mitä merkitsee viihdearvo teoksissa, mitä merkitys tietyillä elementeillä on teoksissa, mitä arvoja teos esittää? Kantaaottavuus voi olla hyvinkin suoria tekstiosuuksia teoksen sisällä, jolla voidaan kritisoida yhteiskunnallisia ilmiöitä ja vallitsevia ajankohtaisia tapahtumia. Ihmisen oikeus on kritisoida politiikkaa ja valta-asemassa olevia, joiden kokee toimivan moraalisesti väärin. Taide on mielestäni loistava väline herättää poliittista keskustelua.

4 TAITEEN TEKEMISESTÄ

Itselleni taiteen tekeminen on väline ilmaista itseäni; omaa persoonaani, sisäistä maailmaa, ja ulkoisen maailman luomia havaintoja ja niiden välistä rajatilaa. Yhdistelen usein omaa mielikuvitustani johonkin yleismaallisempaan aiheeseen. Työskentelen intuitiivisesti ja lähdän liikkeelle ilman suurempaa suunnitelmaa mitä kankaalle syntyy. Lähdän liikkeelle jostain, mikä tuntuu sillä hetkellä oikealta, ja teos elää jatkuvassa muutoksessa koko prosessin läpi. Ikinä en tiedä tasan tarkkaan, miltä lopputulos tulee näyttämään. Luotan tässä itseeni, ilmaisukykyyni, ja prosessiin; siihen että lopputulos tulee näyttämään juuri siltä kuin sen on kuulunutkin, siinä ajassa ja paikassa. Näkisin, että maalaaminen on minulle itsetutkiskelua, aiheita nousee alitajunnasta niiltä osin, mitkä minua kiinnostaa ja inspiroi. Enempää etukäteen suunnittelematta mitä maalaan, kankaalle usein muodostuu juurikin minua mietityttäviä aiheita, minua esteettisesti viehättäviä sävyjä ja sommittelua. Yleensä minun on helppo

jälkikäteen analysoida taidettani, ja huomaan miksi olen jonkin asian nostanut esiin taiteessani. Taiteessani on nähtävillä arvomaailmaani, persoonaani, omaa estetiikantajuani, ja koen että ekspressiivinen, nopeahko, rento kädenjälkeni viestittää minun persoonastani kaiketi eniten. Olen luonteeltani melko suurpiirteinen, joka heijastuu maalauksissani. Olen löytänyt keinon käyttää tätä ominaisuutta maalauksissa mielestäni onnistuneesti. Yhdistelen ekspressiivistä, suurpiirteistä jälkeä tarkempaan yksityiskohtaisempaan maalausjälkeen. Koen että yhdistelemällä maalaukseen tulee enemmän syvyyttä ja mielenkiintoa, ja toki tämä on loppupeleissä pitkälti hyvin paljon omaa estetiikantajua. Maalaukseni ovat usein värikkäitä, mutta niihin sisältyy jotain rosoista, tummempaa kädenjälkeä, sävyjä, kontrastia taikka synkempiä aiheita. Kuvaan näitä usein leikkimielisesti, en niinkään päällekkäyvästi. Kokisin että olen ihmisenäkin paljon eräänlainen tulkitsija, observoiija, ihmettelijä, kokija ja idealisti. Nostan taiteessani esiin aiheita, joita havaitsen yhteiskunnassa ja ympäristössäni. Ne tulevat aika lailla itsestään esille, koska jos jokin pyörii mielessäni tai alitajunnassa, ne usein sieltä jollain tavalla nousevat taiteen kautta pintaan. Useimmiten teokseni jäävät hyvin monitulkintaisiksi, mistä itse pidän paljon. Pidän aiemmin maininneestani lauseesta; ”luova tuotos ei synny yksin taiteilijasta, vaan omalla tulkinnallaan katsoja luo yhteyden teoksen ja ulkomaailman välille ja osallistuu näin luovan teoksen syntyyn.” -Marcel Duchamp (Griffey, 2018, s. 112)

Näin teokseni voi muuttua miksi tahansa eri ihmisen silmissä ja tavoittaa jollain tavalla suurempaa joukkoa. Mielestäni se on upeaa. On mukava kuulla miten eritavoin ihmiset näkevät teoksiani. Yksikään tulkinta ei ole väärä, vaan katsoja tulkitsee teosta omista lähtökohdista ja kokemuksista ja ajatusmaailmasta käsin. Jotkut näkevät samaa kuin minä, jotkut jotain muuta. Luulisin, että minut tuntevat ihmiset näkevät teoksissa herkemmin minun ajatusmaailmaani ja tulkinta osuu näin ollen lähemmäs omaa tulkintaani teoksesta. Näkisin kuitenkin, että jos tekisin suoraviivaisempaa, helpommin tulkittavia kantaaottavia teoksia, sen pitäisi tapahtua enemmän tiedostaen prosessin aikana mitä, miten ja miksi sanoo mitä sanoo. Siitä jäisi ihmettely pois. Taiteen tekeminen on minulle enemmän ihmettelyä, kysymyksiä, ideoiden ehdottamista, ja pohdiskelua aiheiden ympärillä. Käytän usein ironiaa välineenä esittää kritiikkiä jotain aihetta

kohtaan. Koen että maailmassa tapahtuu äärimmäisen absurdeja asioita, jotka me ihmiset olemme normalisoineet. Usein kantaaottavimmissa teoksissani tapahtuma vain on esillä, silloin se on nosto, jota olisi mielestäni hyvä tarkastella useammasta näkökulmasta. Sen ei tarvitse olla näkyvä suora kannanotto vedotakseen yleisöön, sillä esteettisellä tavalla koskettaminenkin merkitsee erittäin paljon. Yksikään tulkinta ei siis mielestäni muuta teosta millään hyvin tehty/ huonosti tehty- mittaristolla.

4.1 Inspiraatio

Inspiraatiota voi löytää ympäriltänsä mistä tahansa. Inspiraatio eli innostus syntyy, kun jokin stimuloi mieltämme ja herättää ihastusta tai kiinnostusta tai jollain muulla tapaa vetää meitä puoleensa, josta saamme ylykkeen tutkia asiaa tai lähteä viemään inspiraatiota kohti luovuutta, eli ruokkia inspiraation lähdeä ja käyttää sitä välineenä synnyttää siitä jotain uutta. Mikään inspiraatio ei synny tyhjästä. Inspiraation lähde on aina olemassa oleva asia, kuten pilvet, metsät, muiden keskustelut, poliittiset päätökset, eläimet, elokuvat, musiikki, muiden maalaamat teokset, värit yms. Teoksesta tulee oma, itsensä näköinen, taiteilijalle itseään kuvastava teos pelkästään silloin, kun taiteilija käyttää luovuuden lähteinä vain niitä inspiraation lähteitä, jotka aidosti herättävät meissä voimakasta tunnetta, kun aidosti se tuntuu sielussa asti innostavalta.

Kun otamme käyttöömme nämä inspiraation lähteet ja lähdemme tutkimaan niitä uudesta näkökulmasta, asettamalla ne uuteen tarkasteluun omissa töissämme, jalostamaan niitä, yhdistämään niitä mielikuvitukseemme, tehden näistä inspiraation lähteistä meidän omia, meidän näköisiä, silloin niistä tulee meidän luovuuden tuotteita, meidän luovaa työtä. Jos taiteilija ei niinkään ole kiinnostunut maisemamaalauksista mutta tekee niitä koska yleisö kuitenkin pitää niistä, ei hän ole niinkään luova taiteilija vaan toistaa, jäljittelee ja kopioi ennalta hyväksi nähtyjä ja osaan yleisöstä vetoavia turvallisia keinoja maalata. Tätä voi olla hyvä tehdä niin kauan harjoituksena, kunnes on löytänyt oman käden jäljen. Jos esimerkiksi maalaat kopioita valokuvista, tai jäljittelet jotain toista maalausta, alat ehkä huomata miten itse tekisit asiat toisin. Mikä sinulle

tuntuu hyvältä tavalta tehdä prosessin aikana, ja mikä taas ei tunnu sinulle ominaiselta. Jos esimerkiksi maalausta jäljitellessä huomaat, että pidät kerrosmaalaamisesta, se voi olla sinulle jatkossakin ominainen ja mukava tapa luoda. Jos taas tämä tuntuu sinulle liian hitaalta tavalta, ja oma kädenjälkesi ja temperamenttisi on kiihkeämpi, silloin huomaat, ettei kerrosmaalaaminen sovi sinun temperamenttisi ilmentämiseksi ja välineeksi ilmaista omaa persoonasi. Oma käden jälki ja luovuus löytyy siis tekemällä ja kokeilemalla.

Sitten kun olet löytänyt oman tapasi tehdä, itsellesi sopivimmat tekniikat, tätä tulee ruokkia ja kehittää ja pyöriä sen ympärillä. Se voi olla osa teostasi, johon voit yhdistellä muitakin tyylejä, mutta silloin kun tiedät, mikä on ominaisinta sinua, silloin myös teoksesi tulee näyttämään sinulta, mikä on taiteilijuuden tärkeimmistä ominaisuuksista. Kuten Seth Godin on ilmaissut, ”Voit päättää löytää oman äänesi, tai jatkaa voit jatkaa sen huomiotta jättämistä”. (Godin, 2022, s.22) Teoksesta tulee autenttinen, kun taiteilija käyttää itseään kiinnostavia inspiraation lähteitä, ei pyri miellyttämään yleisöä, ei muuta itseään, luottaa itseensä ja rohkeasti tuo omaa persoonaa ja ajatuksiaan ja mielenkiinnonkohteitaan ja estetiikkaa esille taiteessaan. Muiden taiteesta inspiroituminen on ainoastaan suotavaa, se on myös taiteesta kiinnostuneille välttämättömyys.

Jos tarkastellaan taidesuuntauksien historiaa, voimme huomata tämän ilmiön. Taidesuuntauksia syntyy siitä, kun yksi taiteilija inspiroituu jostain jo olemassa olevasta, kehittelee siitä jotain uutta, itsensä näköistä, jolloin toinen inspiroituu tästä ja lähtee jäljittelemään tätä. Ilman toisten teoksista inspiroitumista ja jäljittelyä meillä ei olisi taidesuuntauksia kuten abstraktia taidetta, ekspressionismia, kubismia, realismia tai impressionismia. Luovat abstraktin taiteen tekijät kuitenkin eivät jäljitelleet toisten teoksia, vaan tekivät niistä omalla tyylillään jotain uutta. Saman aatemaailman yhdistämät taiteilijat pystyivät käyttämään heidän inspiraationsa lähdettä välineenä luoda jotain uutta, yhdistämällä heidän persoonaansa, energiaa ja muita inspiraation kohteita teoksiinsa.

4.2 Luovuus

Sanakirjamääritelmän mukaan luovuudella tarkoitetaan kykyä synnyttää uutta mielikuvituksen tai omaperäisen idean avulla. Tästä lähtökohdasta tarkasteltuna voimme huomata luovuuden tarkoittavan idean ja idean toteutuksen välillä olevan suoran yhteyden. Idean seurauksena syntyy siis jotain konkreettista ja todellista. Luovan prosessin aikana syntyy siis aina jotain uutta ja käsinkosketeltavaa. Luovuus ei ole siis vain abstrakti käsite, vaan siitä syntyy luova tuotos.

Luovuus voi yltää ihan mihin tahansa ammattiin tai elämäntapaan, jokainen voi olla ammatissaan luova. Luovuus on ideoiden testaamista ja uusien näkökulmien kokeilemisestä. Luovuus on itseilmaisua. Luovuus on perinteisiä kaavoja rikkovaa hauskaa leikkittelyä ideoilla, maailman muuttamista. Luovuuden ylläpitäminen vaatii sen ruokkimista ja vaalimista. Ruokkimalla luovuutta opit katsomaan maailmaa eri näkökulmista. Näin voit löytää uusia ratkaisuja ongelmiin. Luovuutta voi harjoittaa ja ruokkia mm. Päiväkirjan pitamisellä, tanssimisella, valokuvaamisella, laulamalla, ruuanlaitolla... tapoja on lukuisia. Luovuuden ruokkiminen ja harjoittaminen vaatii mielikuvituksen käyttöä, ehkäpä hieman lahjakkuutta, sinnikkyyttä ja paljon työtä. Luova ajattelu mahdollistaa uusien näkökulmien käyttöönoton luovaan prosessiin.

4.2.1 Luova ajattelu

Luovuudessa tarvitsemme kykyä katsoa itsestään selvinä pitämiämme asioita eri perspektiiveistä. Tarvitseeko luovat ihmiset hieman filosofista ajattelua? ehkäpä siitä voisi olla hyötyä. Tärkeintä on kuitenkin olla avoin ja utelias maailmaa kohtaan. Kuten lapset ihmettelevät asioita, miksi perhosilla on siivet ja miksi tuhatjalkaisilla niin monta jalkaa, luovan aikuisen tulisi myös olla utelias ympäristöstään. Se on kaiken lähtökohta. Meidän tulisi kuunnella erilaisia elämäntapomerkkejä, viettää aikaa erilaisten ihmisten kanssa, jotka ajattelevat asioista eritavoin kuin me, meidän tulisi observoida enemmän.

Luovuus edellyttää tutkijaluonnetta, näkökulmien pyörittelyä ja kokeilua.

Meidän tulee tiedostaa omat ajattelutapamme ja nähdä mahdollisuus niiden muuttamisessa, ja tiedostaa ettei luova ajattelu tarkoita sitä mitä me ajattelemme vaan miten me ajattelemme siitä. Kuten Harriet Griffey kirjoitti kirjassaan ”Kaipaam luomisvoimaa, opas luovempaan elämään”, voisimme tutkia omaa ajattelua ajattelutapojen kautta, kuten konvergentti ajattelu, divergentti ajattelu ja näiden ajattelutapojen yhdistäminen.

Konvergentti ajattelijat pyrkii löytämään tarkan ja mahdollisimman yksiselitteisen ratkaisun ongelmaan. Tämä ajattelutyyli sopii hyvin matemaattisiin tehtäviin ja muihin tarkkarajaisten ongelmien ratkaisuun. Konvergentti ajattelutapa voi olla hyvin kirjaimellista eikä siinä ole tilaa moniselitteisyydelle.

Divergenttiä ajattelua taas tarvitsemme silloin, kun ongelmaan voi olla monia eri ratkaisuja ja vastauksia. Divergentti ajattelijat yhdistää ajattelussa tiedon, taidon ja mielikuvituksen, jonka seurauksena ratkaisuja voi ilmestyä hyvinkin intuitiivisesti näitä kolmea tekijää pyörittelemällä ja yhdistelemällä.

Näiden kahden ajattelutavan yhdistäminen voi johtaa joskus parhaisiin lopputuloksiin. Tämän voimme huomata esimerkiksi ryhmätyöskentelyssä; yhdistämällä matemaattisen ja kirjaimellisen ajattelijan idearikkaan ja näkökulmia, tietoa ja taitoa yhdistelevän ajattelijan kanssa voi syntyä mitä hienoimpia ratkaisuja ongelmiin. Myös yksin työskennellessä voidaan yhdistellä näitä kahta ajattelutyyliä. Kun tunnistat omat ajattelutapasi, pystyt hyödyntämään niitä, joka voi edistää luovuuttasi. (Griffey, 2018, s. 32)

Harriet Griffeyn kirjassa käsiteltiin myös sitä, miksi on tärkeää tunnistaa myös oma oppimistyyli. Tämän tunnistamalla voimme mahdollisesti tunnistaa omaa luovaa tyyliämme ja pääsemme hyödyntämään tätä oppimistyyliä luovassa työskentelyssämme. Ihmisellä on usein taipumuksia tietynlaiseen luovaan toimintaan. Tämä johtuu aivojemme erilaisista tavoista käsitellä informaatiota, miten aivomme reagoi ärsykkeisiin ja kuinka aivot järjestelevät ja hahmottavat informaatiota. Tunnistamalla omat oppimistyyliämme voimme ymmärtää luovuutemme lähtökohtia. Ihminen voi olla oppimistyyliältään visuaalinen, auditiivinen tai kinesteettinen.

Visuaaliselle ihmiselle näköaistin kautta tuleva informaatio on tärkeintä. Hän tutkii maalauksia, valokuvia ja ympäristöään näköhavaintojen kautta etusijaisesti. Esimerkiksi muistiinpanoja tehdessään visuaalinen ihminen saattaa piirtää muistiinpanoja, jotka helpottavat häntä oppimaan ja sisäistämään asioita.

Auditiivinen ihminen taas tarkastelee ympäristöään kuuloaistin kautta. Hänen luovuutensa lähde, eli inspiraatio saattaa syttyä esimerkiksi linnunlaulusta, jazzista tai kaupungin äänistä. Auditiivinen ihminen voi useimmiten olla musiikallinen ja tuottaa auditiivisia teoksia.

Kinesteettinen ihminen saa inspiraatiota asioista, joita hän pystyy tunnustelemaan ja koskettamaan, sekä kehon liikkeistä ja kehollisesta ilmaisusta. Kinesteettinen ihminen saattaa ilmaista itseään luovasti tanssin keinoin, performanssitaiteen keinoin, tai vaikkapa kangaspuilla kutomisen keinoin tai ruuanlaiton keinoin.

Vaikkakin ihmisellä on taipumus kallistua tietynlaiseen luovuuden ilmaisuun, kuten tanssi, musiikki tai kuvataide, kannattaa näitä kaikkea oppimistyyliä yhdistellä ajoittain, sillä ne kaikki tukevat toisiaan ja ruokkivat luovuutta ja voivat vahvistaa omaa luovaa ilmaisuasi. Kaikilla osa alueilla on luovuuteen paljon annettavaa, vaikka pysyttelisitkin luovissa tuotoksissa sinulle ominaisella alueella. (Griffey, s.36–37)

4.3 Prosessin hallinta

Minulle työskentely on intensiivistä ja prosessinomaista. Teos saa alkunsa inspiraatiosta, jota lähden viemään eteenpäin pienin askelin. Yleensä teen maalaus pohjat itse, ellen käytä MDF-levyä. Maalausten koot vaihtelevat pienistä suurempiin, mutta pääasiassa teokseni ovat isohkoja. Lähden usein liikkeelle siitä, ettei minulla ole mitään tarkkaa visiota mitä lähden tekemään. Teos ikään kuin vie itseään eteenpäin. Pohjustuksessa käytän usein jotain sävyjä. Sekoitän gession sekaan pigmenttejä ja/tai akryylimaalaa. Usein pohjaan jää

sävyeroja ja tummempia kohtia, joissa saatan nähdä jotain muotoja. Näistä saattaa usein tulla ensimmäiset raamit teokselle, mikäli lähdän korostamaan niitä ja hakemaan niiden kautta esille tiettyä figuuria. Jatkan maalausta näistä lähtökohdista, jokainen viiva johdattaa minua kohti lopputulosta. Yksi siveltimen veto johtaa toiseen niiden luodessa lisää muotoja ja tarttumakohtia. Yksi väri kaipaa vierelleen toista väriä ja sävyä, ehkäpä punainen sävy kaipaa vastaväriksi vihreää, jotka korostavat toisiaan ja luovat kontrastia teokseen.

Teoksissani sommittelu on hyvin suuressa osassa ja kiinnitän siihen huomiota värien lisäksi erityisen paljon. Sommittelu luo rytmin teokseen yhdessä materiaalien ja värien kanssa. Kun maalaus on edennyt vaiheeseen, jossa hahmotuu jo teoksen pääpiirteet ja päävärit, voi alkaa hiomaan tarkemmin yksityiskohtia. Aktiivisen maalaamisen lisäksi yksi tärkeä prosessin hallintakeino sekä työskentelymetodi on maalauksen tuijottelu kauempaa pidemmän aikaa. Usein saatan istua puolituntia maalauksen edessä miettien, miten etenen seuraavaksi. Tämä kuitenkin tapahtuu jo selvästi teoksen puolivälin jälkeen.

Usein siis prosessini etenee hyvin aktiivisesta ja intuitiivisesta työskentelystä tarkempaan, suunnitelmallisempaan ja yksityiskohtaisempaan suuntaan; räjähtävä alku, hidastempoisempi loppu. Teen yleensä yhtä maalausta kerralla hyvin pitkälle, mutta kun teokset ovat pitkällä, melkein valmiita, saatan hioa ehkä kahta tai kolmea teosta saman aikaisesti. Tämän pointti on ehkäpä siinä, jos teokset ovat tulossa samaan näyttelyyn, ne joltain osin sopivat näyttelytilassa keskenään toisiinsa. Näin yritän välttää monotoonisuuden väreissä, ellei ole tarkoitus tehdä teoksista yhteensopivia värimaailmaltaan ja ikään kuin sarjallistaa niitä.

Yhden maalauksen tekeminen saattaa kestää minulla kuukauden, kaksi, tai muutamia viikkoja, ihan teoksen mukaan. Opinnäytetyömaalauksiani tein noin 1,5kk per. teos. Päivän aikana työskentelen usein vaihtelevasti 5–12 h. Viikossa pyrin pitämään ainakin päivän, ellei kaksi niin, etten katsoisi teosta. Usein on hyvä ottaa etäisyyttä hetkeksi teokseen sen ollessa vielä kesken, ja katsoa teosta ikään kuin uusin silmin, kun siihen taas palaa. Näin voi varmistaa, ettei ainakaan kiireellä pilaa ajattelemattomasti teosta. Näin ollen koen,

että on tärkeää varata riittävästi aikaa teoksen tekemiseen, jotta on aikaa myös hallita teoksen etenemistä ja välttää liian intensiivistä ja ajatuksetonta tekemistä, Joskus toki myös näin voi syntyä erittäin mielenkiintoisia teoksia, ja usein riippuu aivan täysin teoksesta, tarvitseeko siihen ottaa laisinkaan etäisyyttä prosessin edetessä.

Nautin prosessista äärimäisen paljon. Minulle se on itsetutkiskelua, materiaalien ja tekniikoiden tutkimista, hyvin luovaa tekemistä, välillä hyvinkin kovaa ja rankkaa työstämistä, eikä turhautumisiltakaan aina vältytä, mutta pääasiassa tekemiseni on hyvin tutkivaa, kokeilevaa, intuitiivista, ja pääsen teokseni kanssa vuoropuhelun kautta usein flow-tilaan unohtaen kaiken ympäröivän maailman. Prosessini on hyvin kokonaisvaltaista ja pyrin teoksen edetessä hallitsemaan koko ajan kokonaisuutta, teoksen pinta-alaa. Nautin sommittelusta ja värienkäytöstä ja teoksen etenemisen hallinnasta, ja siitä kun löydän keinoja itseilmaisuuksiin värien, muotojen ja figuurien kautta. Joskus tekeminen vaatii hyvin pitkäjänteistä otetta sekä kärsivällisyyttä. Voi olla, että jokin yksi kohta teoksessa asettuu haluttuun muotoon vasta monen kokeilukerran tai kerrostumien jälkeen ja saavuttaa visioni mukaisen tuloksen. Nämä ovat prosessin aikana tulevia haasteita, joihin etsin ratkaisuja kokeilemalla ja suunnittelemalla.

4.4 Tekniikat

Minulle kaikista ominaisinta on käyttää maalauksissa akryylimaalaa. Koen että ne sopivat parhaiten nopeatempoiseen ekspressiiviseen työskentelyyn niiden kuivumisnopeuden takia. Ne myös mahdollistavat teoksen kiiltävyyden vaihtelut, akryyleilla maalatessa on mahdollista jättää jokin kohta mattapintaiseksi, ja lisätä muihin kohtiin kiiltoa lisäävää ainetta kuten kiiltävää akryyli mediumia, jota yleisesti ottaen käytän jokaisessa maalauksessani. Mediumit suojaavat teosta pölyltä, kulumiselta ja lisäävät kiiltoa sekä näin nostavat värejä entisestään. Akryylimaalien sekaan usein sekoitan myös pigmenttejä muuttamaan sävyjä haluamaani suuntaan. Mikäli haluan maalaukseen enemmän tekstuuria, saatan lisätä sekaan valuhiekkaa tai akryyli geeliä, tai mitä tahansa

akryylimaalaukseen sopivaa tekstuuria antavaa ainetta. Joskus olen käyttänyt myös sementtipohjaista laastia, missä saa hieman kivimäistä struktuuria maalauksen pintaan.

Öljyväreissä kiilto ja paksumpi maalausjälki voivat tulla jo itsestään ilman mitään lisäkikkoa. Toki öljyllä on mahdollista maalata myös hyvin ohuesti, mutta myös öljyvärien paksumman koostumuksen vuoksi niillä voi yksistään saada aikaan paksumpaa maalausjälkeä. Öljyjä käytän myös silloin tällöin. Koen että öljyvärit sopivat paremmin esim., kun haluaa tehdä sulavaa jälkeä, kuten maalata ihoa kerrosmaalauksen tavoin ja sekoittaa maalauksen päällä tiettyjä sävyjä. Varmasti realistisemmat potrettimaalauksen tekisin öljyillä. Koen että akryyleille ja öljyille on molemmille omat aikansa, paikkansa ja tarkoituksensa minun taiteellisessa tuotannossani.

Kuitenkin koen akryylin vievän voiton sillä tyylini ja tekniikkani sopivat paremmin akryylin ominaisuuksien kanssa yhteen. Maalauksessa käytän erikokoisia siveltimiä ja vaihtelen niitä useasti. Käytän myös palettiveitsiä ja milloin mitäkin käden ulottuvilla olevia kapistuksia, rättejä ja sieniä. Pidän kuitenkin huolen siitä, ettei maalausvälineeni riko tai kuluta kankaanpintaa. Terävät esineet, vessapaperi ja liian karheat sienet eivät sovi kovinkaan hyvin maalauksen tekkoon. Parhaita ovat kumiset lastat, tylsät veitset, ja pehmeät sienet ja rätit, joista ei irtoa nukkaa tai palasia maalaukseen. Joskus saatan säästää jotain vanhoja tarpeettomia kumisia tai muovisia tarvikkeita maalauksiani varten, sillä tekovälineellä ei sinänsä ole merkitystä vaan sillä, miten sitä käyttää.

5 LOPPUSANAT

Loppukaneettina omasta työskentelystäni; näkisin että se on eräänlaista luovuuden ilotulitusta, hallittua ja hallitsematonta itseilmaisua, jonka aikana olen

itse myös hyvin utelias siitä mitä olen tekemässä. Se etten tiedä, millainen lopputuloksesta tulee, säilyttää uteliaisuuden ja mielenkiinnon tekemisessä alusta loppuun asti. Prosessi on minulle tutkimusmatka oman sisäisen ja ulkoisen maailman välillä.

Kirjoittaessani tätä tekstiä, tulin muistuttaneeksi taas itsellenikin miten tärkeää taide ja kulttuuri ovat yhteiskunnassamme. Taide ja kulttuuri inhimillistää meidän elämäämme ja elinympäristöä, ja vaikuttaa näin positiivisesti elämään koko maapallolla. Taiteella on äärimmäisen suuri merkitys yksilötasolla, ja sitä kautta yhteiskunnallisella tasolla. Olen vakuuttunut siitä, että taide on elintärkeää.

Alempana kolme maalaustani, jotka maalasin vuoden 2024 opinnäytetyönäytelyyn. Teokset on maalattu akryylilla. Kadonneita päiviä ja kauniita unia, 120x139cm (KUVA 1). Matkalla Jääneet, 127x120cm (KUVA 2). Usvaa ja uponneita laivoja 110x123cm (KUVA 3).

Kuva 1 Kadonneita päiviä ja kauniita unia

Kuva 2 Matkalla jääneet

Kuva 3 Usvaa ja uponneita laivoja

LÄHTEET

Godin, S, (2022) Luovuuden Praktiikka, toteuta itseäsi tuotteliaasti, Basam Books

Griffey, H (2018) Kaipaan Luomisvoimaa, opas luovempaan elämään, Gummerus

Lampela, S & Lampela, J (16.10.2023), Nuorisorikollisuus Suomessa - vieraana Matti Näsi, Sarjassa Lampelointia [podcast-jakso] <https://www.youtube.com/watch?v=PvUX23INPPE>

Lee, C (6.2.2020) What is the meaning of art? <https://www.artbycedar.com/what-is-the-meaning-of-art/>

MTV uutiset, (23.9.2023). Jäävätkö skeittiparkit rakennusten alle tulevaisuudessa? [video] <https://www.mtvuutiset.fi/video/video/prog20713690#gs.8x818a>